

Marià Villangómez, colofó d'un centenari

Eva Florit Pons
Servei de Política Lingüística
i Cultura Popular

L'any que acabam de tancar ha estat l'any de la commemoració del centenari del naixement de tres poetes importants per a les lletres catalanes, Salvador Espriu, Bartomeu Rosselló-Pòrcel i Marià Villangómez, aquests dos darrers, a més, illencs.

Per a aquest número d'ÀMBIT hem fet el comentari d'un poema de l'eivissenc Marià Villangómez (1913-2002) que pertany al recull *Elegies i paisatges* (1949).

*De llevant a ponent, de tramuntana
a migjorn, dolç o irat el vent la creua.
Clares ones o empentes fredes, dures,
vénen d'arreu contra penyals i sorra.
Camps cenyits per la mar. Un escampall
de cases, i camins que sota el càstig
o en pau les assoleixen, Tot de llum,
el cel, potser, i la nit, potser amb estrelles,
abracen, ample pont, la terra breu
i una mar que s'allunya i es perd. Illa.*

*El teu fang, cos d'amor, per bé que absent,
és fang d'aquesta terra i aquesta aigua.
Vaig ser el mateix per al meu doble afecte.
El vostre gest igual, la vostra veu.
Aquest vent que amb els teus cabells jugava
ara travessa, amor que arrabassaren
uns altres vents més forts, la musical,
ungida copa que els pins alcen; vola
amb l'olor coneguda de les herbes.
Una elegia tàcita tremola
per vessants i per planes, i l'enyor
va amarant tots els buits que tu deixares.
Enyor del teu cos viu a l'aire nu;
D'una tomba, després, dins de la terra.*

MARIÀ VILLANGÓMEZ

En una primera lectura, el primer grup d'estrofes descriu l'illa, cosa que queda confirmada just al final a través d'una espècie d'oració absoluta "Illa". Però en una lectura global de les dues parts del poema i més si tenim en compte el lèxic, la descripció de l'illa remet a l'emotivitat del poeta i a la seva passió amorosa, a voltes dolça, a voltes abrandada –com el vent i les ones– i indirectament, doncs, a la relació amb la dona.

El poeta presenta una visió totalitzadora del paisatge i dels seus elements

(...) *Tot de llum,
el cel, potser, i la nit, potser amb estrelles,
abracen, ample pont, la terra breu
i una mar que s'allunya i es perd. Illa.*

Més que voler-lo descriure, el paisatge li serveix a Villangómez per expressar altres aspectes que li interessa posar en relleu. En aquest fragment, per exemple, amb l'ús reiterat de l'adverbi *potser*, el poeta es posiciona com a descriptor d'un paisatge hipotètic i es confirma, doncs, com a recreador d'imatges o de sensacions viscudes a partir d'elements relativament arbitraris que li serveixen com a marc: "potser amb estrelles".

A més, el paisatge que ens ha descrit el poeta en aquest primer grup és qualificat globalment de manera positiva a través del sintagma "Tot de llum", que encapçala aquests darrers versos. Cal tenir present que per als poetes postsimbolistes, entre els quals hom ha situat Villangómez, el substantiu *llum* connota quelcom d'elevat.

Tenim així en aquest primer grup una descripció clara de l'illa i dels seus trets característics: el vent, la mar i un interior amb cases, que han estat presentats progressivament i que finalment són relligats en un àmbit superior pel cel i la llum; un paisatge que, tot i tenir Eivissa com a referent, assoleix un valor autònom. Però com hem apuntat, és lícit fer una doble lectura i interpretar la relació entre els elements naturals de l'illa com la relació amorosa del poeta amb la dona, que apareixerà més explícitament tot seguit, alhora que desenvoluparà el to elegíac que s'insinuava just al final del primer grup.

En el segon grup de versos s'opera una identificació entre el cos de la dona absent i el de la terra, que és l'estímul que fa que el poeta enyori l'estimada. En aquest grup és interessant el joc que s'estableix amb els pronoms possessius amb l'objectiu d'establir aquesta relació entre l'illa i la dona i d'ambdues amb el jo poètic.

*El vostre gest igual, la vostra veu.
Aquest vent que amb els teus cabells jugava (...)*

En el primer vers d'aquest grup surt per primera vegada la segona persona de singular referida a la dona —el grup anterior, descriptiu, era en tercera persona. Des de la distància, el poeta s'adreça a la dona i li diu que "El teu fang", metàfora de cos, "és fang d'aquesta terra i aquesta aigua"; és a dir, que el cos de la dona és fet del mateix material que l'illa i de la seva mar, que ara apareix com a "aigua". En definitiva terra i dona

mantenen uns vincles molt íntims, que més endavant esdevindran gairebé una fusió a causa dels sentiments paral·lels que provoquen en el poeta.

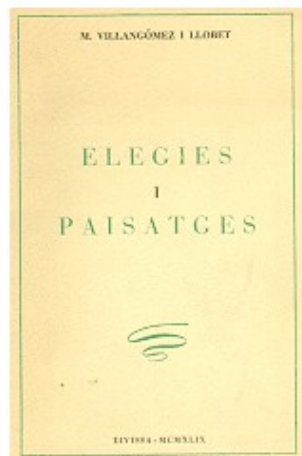
Resulta, però, que la dona, el seu cos, és físicament “absent” de l’illa i el que conhorta el poeta és només el fet que la dona és part de la terra en què ell ha romàs i que la hi fa present. En el tercer vers el poeta es refereix ja directament al doble sentiment que s’havia insinuat i diu que va professar aquest amor sense distincions i sota una única personalitat, car va ser “el mateix per al meu doble afecte”.

*Una elegia tàcita tremola
per vessants i per planes, i l’enyor
va amarant tots els buits que tu deixares.*

A partir del desè vers fins al final s’accentua l’enyor del poeta, que passa de percebre la presència de l’estimada a través del paisatge a percebre’n l’absència en constatar que, al cap i a la fi, allò que hi ha deixat són buits. Es presenta, doncs, de manera ja clara el tema de l’eros absent, que havia estat latent fins ara. Per això els racons de l’illa, “per vessants i planes”, s’omplen d’“una elegia tàcita”. Té lloc, d’aquesta manera, una modificació en el tipus de record que el poeta té de la dona, que si abans era un record agradable pels moments passats que omplien l’illa a través de les manifestacions del paisatge que hi remetien, en el present el record ha esdevingut un enyor que omple progressivament tots els buits que la dona ha deixat inevitablement tant en l’illa com en l’home. És al final d’aquest vers dotzè on apareix lèxicament per primera i única vegada el pronom personal *tu* referit a la dona.

*Enyor del teu cos viu a l’aire nu;
D’una tomba, després, dins de la terra.*

Ens els dos darrers versos desenvolupa la idea de l’enyor i culmina l’elegia. Si abans teníem “l’enyor” determinat, ara apareix un enyor genèric sense article, absolut però que s’identifica amb l’enyor del cos de la dona, un cos que s’ha anat fent present al llarg dels diferents moments del poema i que ha estat sempre caracteritzat sensualment, en termes físics. En aquest poema, la dona és el cos com l’illa és el paisatge i ambdues s’identifiquen per aquesta concreció sensual, que conjuntament pren un sentit emotiu filtrat a través dels sentiments del jo poètic, el qual les associa i per això experimenta una profunda melangia quan s’adona que allò que en la seva interioritat anava tan indeslligablement unit ha acabat per separar-se també en termes físics. Per això, finalment, després de l’enyor de la dona, que és irremeiable, ve el d’“una tomba (...) dins la terra”.

El poema que hem comentat és el primer de la secció “Poemes d’amor” d’aquest recull de 1949